

SERRA D'OR

***J.V. Foix: el poderós sentit del vers.
Toni Vidal, fotografies que parlen.
J.M. Castellet i Edicions 62.***

J.V. Foix: el poderós sentit del vers

per Xavier Lloveras

Carles Riba, que tants dubtes havia expressat —directament a l'autor o en cartes a amics— sobre les primeres obres de J.V. Foix, li va fer un dels més grans elogis al pròleg de *Salvatge cor*, el 1952: «Qui ha tingut més poderós que ell el sentit d'aquesta inexplicable, irreductible entitat que és un vers?» Es referia, no cal dir-ho, al que llavors ja era l'autor de dues obres fonamentals de la literatura catalana: *Sol, i de dol* (1947) i *Les Irreals Omegues* (1949). Dues obres que van ser, per a molta gent, una sorpresa —o, més aviat, dues sorpreses— procedent d'un autor que ja havien encasellat en una certa avantguarda afí al surrealisme. Aquí mirarem d'esbrinar què va passar entre les reticències primeres i l'elogi merescut.

L'ensorrament amb la guerra

L'any 1936, quan la guerra civil va aixafar sobtadament el seu món —la Idea catalana— per l'esquerra i per la dreta, sobretot amb el xoc frontal dels trens llistats de vermell i negre de la FAI i la Falange, J.V. Foix era, sense cap mena de dubte, encara que mig amagat sota pseudònims i rere barricades de publicacions minoritàries, el millor periodista cultural de la seva època i un magnífic prosista. Un prosista, a més, amb un gust natural que li permetia anar saltant els paranys innumbrables que les teories literàries noucentistes havien plantat davant els principals escriptors del moment, i en què la majoria d'ells —incloent-hi el gran Carles Riba— no paraven de caure. Malgrat tot, la seva obra de creació —*Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932)—, si hagués quedat estroncada per culpa de l'ensorrament que va representar la guerra civil, no deixaria de ser, ara, una curiositat important —o dues— al capítol bàsicament decoratiu de les literatures d'avantguarda dels anys vint i trenta. I els seus poemes —provatures tendres de joventut, algun cal·ligrama escadusser, uns quants textos surrealtzants—, uns companys simpàtics al costat de les obres més vastes o més perfectes de Salvat-Papasseit, Sindreu o Junoy.

Perquè si el 1936 J.V. Foix ja havia provat a bastament que era un intel·lectual preparat i amb moltes lectures —i a més ben fetes—, i un prosista solvent i imaginatiu, en el camp de la poesia estricta, en vers, no havia demostrat gaire res. Sobretot si tenim en compte que llavors el sarriancenc Josep Foix ja tenia quaranta-quatre anys. El 1947, però, hi ha la gran sorpresa, *Sol, i de dol*, encara que el peu d'impremta és del 1936. La llàstima és que aquesta gran sorpresa passa en una sala gairebé buida, trista i atrotinada. Els aplaudiments dels pocs espectadors entusiasmats no saben trobar el ressò que es mereix un dels grans llibres de la poesia europea. Som a la nit més negra de la postguerra. I no en podem culpar els dos-cents exemplars editats, perquè tampoc no hi havia gaires llocs per a posar-los a la venda, ni gaire gent per a comprar-los o, més aviat, regalar-los-hi.

La gran sorpresa de *Sol, i de dol*, a part del món nou que Foix aconsegueix crear, és l'extraordinari domini del vers que demostra i les filigranes formals que fa amb una forma, el sonet, que, des de la seva creació siciliana, probable per obra de Giacomo da Lentini, havia tingut grans moments de florida a la Itàlia medieval, a l'Espanya i la França renaixentistes, a l'Anglaterra elisabetiana, sobretot gràcies a Shakespeare, i no havia deixat de donar fruits assaonats fins als *Sonets a Orfeu* de Rilke. La curiosa originalitat de Foix és la falsa tornada als orígens medievals i la recuperació del decasíl·lab català, amb accent a la quarta síl·laba, que té el seu més gran representant en Ausiàs March. Foix, però, tot i recuperar l'esquema mètric medieval català, ho fa amb una petita trampa. Tot i respectar sempre l'accent a la quarta síl·laba, en el seu cas aquest accent no és un tall sobtat, com passava en la poesia de March, sinó més aviat una passera per a saltar aladament cap a la segona part del vers, moltes vegades gairebé invisible, ja que en molts casos és l'accent a la sisena el que talla el vers en dues meitats, molt útils per al continu joc d'oposicions a què juga la poesia foixiana. Afegim-hi, a

aquest marc formal, la tria sorprenent dels adjectius, la barreja de lèxic medieval i paraules del moment, fins i tot algunes de molt datades, i la dissolució del jo poètic en allò que Gabriel Ferrater va definir molt encertadament com una crisi de la *idea* de personalitat.

La sorpresa es multiplicarà el 1949 amb la publicació dels tretze poemes de *Les Irreals Omegues*, amb els seus títols llargs i originals que —segons l'optimisme esportiu de Foix— assagen «d'aclarir-ne la intenció», potser lliurement basats en els que Paul Eluard va fer servir el 1934 a *La rose publique*. En aquest cas no trobem el món lògicament elaborat dels sonets, sinó —com va aclarir Pere Gimferrer— uns poemes més aviat hereus del trobar clus dels trobadors o de la poesia barroca.

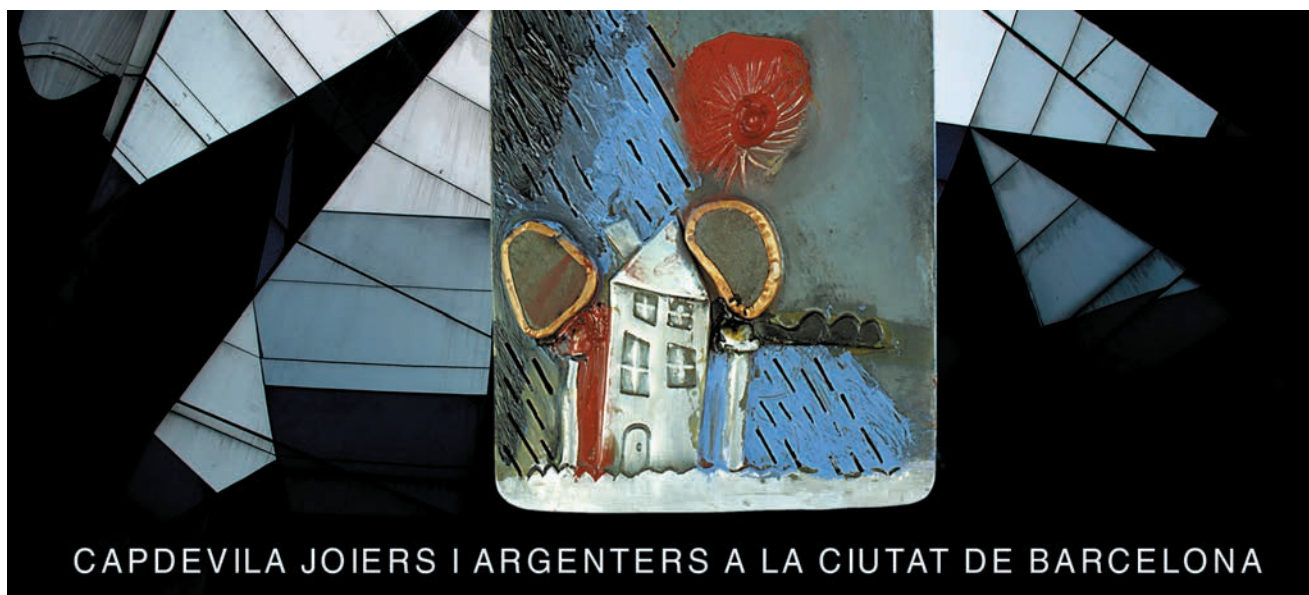
Quan es dóna aquest canvi qualitatiu tan important? Tenint en compte que Foix no va deixar gaires rastres dels estadis intermedis dels poemes, fa de mal dir, però sembla evident que l'aïllament a què Foix es va veure abocat a partir de la guerra civil —i a què es va voler abocar, tallant el contacte gairebé totalment amb el món literari català— el va empènyer a dedicar-se en cos i ànima a la poesia en vers, cosa que, almenys públicament, no havia fet gaire. Cal tenir en compte, de tota manera, que bona part dels poemes publicats per Foix després de la guerra civil —o sigui, de gairebé tota la seva obra poètica— porten dates anteriors al 1936. Per exemple, dels tretze poemes de *Les Irreals Omegues*, n'hi ha vuit que porten dates anteriors al 1935. I n'hi ha vint-i-un a *Desa aquests llibres al calaix de baix* datats abans del 1936, en un llibre curiosament ordenat a reculons, o sigui, des dels poemes més recents fins als

més antics, el darrer —o primer— dels quals és un de dedicat a Joan Miró l'octubre del 1918.

Amagar l'ou

De tota manera, no cal deixar-se enganyar. Els poetes solen ser rics en coqueteries, i la de Foix és ensenyar el poema i amagar l'ou. El cas de *Sol, i de dol* és simptomàtic. Com ja hem dit, el llibre porta peu d'impresora del 1936, i el Descàrrec que l'encapçala també, però hi ha unes quantes pistes, començant pel pròleg, que fan pensar el contrari. Foix deia que el llibre ja estava compost, a ca l'Altés, el 1936, i que no va poder sortir a causa de l'esclat de la guerra civil. En canvi, al pròleg hi diu que els poemes de l'última secció són posteriors, cosa que vol dir que el llibre no podia estar compost —almenys no tot— i que el pròleg, en el seu estat final, no podia ser igual.

La resposta a tot plegat és una frase que Foix mateix va escriure a les Excuses que encapçalen *Les Irreals Omegues*: «La data que acompanya individualment els poemes en subscriu provisionalment l'experiència i no en tanca el procés.» Això es pot fer servir també per a la resta d'obra datada o, com passa a *Sol, i de dol*, atribuïda a una època anterior. Al Descàrrec, Foix hi diu que el llibre «recull els sonets que l'autor escriví el 1913, el 1916, el 1918-1923 i el 1927», tot i que «els que tanquen el volum són recents, i hi han estat incorporats en ordenar-lo», cosa que vol dir que són posteriors al 1936. Allò que vull dir és que, bo i donant per bones les dates que ens dóna Foix i imaginant-nos un calaix ple a vessar de sonets antics, anteriors al 1927, hem de pensar, després de llegir els poemes que Foix havia

J.V. Foix (1893-1987) al Port de la Selva el 1967. Fa vint-i-cinc anys que el poeta ens va deixar.

A l'inici de la represa després de la guerra, en un acte a la Catalònia, aleshores «Casa del Libro», J.V. Foix amb Josep M. López-Picó i Carles Riba.

Pàgina dreta, Foix amb el pintor Josep Obiols, amic des de la infantesa.

publicat en revistes disperses i antologies, que el Foix de més de quaranta anys, després de treballar-hi fermament, en va tancar el procés posant les coses al seu lloc, redreçant els versos, creant, no un, sinó molts estils perfectament elaborats i originals, i posant-hi una saviesa poètica i mètrica que el Foix dels anys vint és evident que no tenia i que, del 1936 al 1947 —o 1949, per a *Les Irrerals Omegues*—, va anar millorant. Perquè, igual com Carner, Foix és un poeta que, quan retoca un poema, sempre el millora.

Hi ha, però, unes dades més interessants, que surten al llibre de Manel Guerrero *J.V. Foix, investigador de poesia*. Guerrero hi transcriu unes cartes al cunyat de Foix, Joan Gili, en què el poeta parla de *Sol, i de dol*, i hi reproduïx uns quants sonets abans de la publicació del llibre. En una carta del 3 de novembre del 1938 trobem una primera versió del primer poema del llibre: «Sol, i de dol, i amb vetusta gonella», que coincideix gairebé totalment amb el publicat el 1947, llevat de dos versos. El quart: «I flums d'encís que m'aturen, astuts...», que es convertirà en: «I gorgs pregons que m'aturen, astuts.», i el vuitè: «D'astre sens nom vaig amb passos retuts?», que serà: «D'astre ignorant vaig amb passos retuts?»

Són dos canvis petits, però significatius, que milloren els dos versos, tant portant-hi paraules obsoletes —per més que el llibre es basa en aquest vocabulari arcaic—, com «flums» o «sens», com millorant el ritme dels dos versos. En canvi, un dels poemes de l'última secció hi surt tal com serà publicat —un dels poemes que, segons Foix mateix, va escriure durant l'interval entre 1936 i 1947. En una altra carta, el sonet «No pas irós, ni trist...» també hi surt gairebé igual al llibre, però amb uns petits canvis que també el milloren.

Però la prova que em sembla definitiva sobre el gran salt qualitatiu que Foix fa en aquesta dècada és als poemes que va publicar el 1936 al número 7 dels «Quaderns de Poesia» que dirigia juntament amb Riba, Marull i Garcés. Són cinc poemes datats en anys que van del 1929 al 1931, tots amb títols llargs i estil diguem-ne surrealista. Hi trobem —cosa que no passarà a partir de *Sol, i de dol*— versos que no són versos, o sigui, que no segueixen les pauses accentuals i mètriques catalanes, a part de paraules o imatges matusseres. Cap d'aquests no anirà a parar al segon gran poemari de Foix, *Les Irrerals Omegues*. Foix en recuperarà un, molt millorat i allargat, a *On he deixat les claus*, afegint-hi,

curiosament, a la data original que portava —juliol del 1929— la data d'octubre del 1936.

A partir d'aquí, l'obra poètica de Foix, que ja ha arribat al punt més alt, el mantindrà tant al recull de regust popular passat per la saviesa d'un poeta culte *Onze Naldals i un Cap d'Any* com a les magnífiques proses dels llibres que es van integrant al *Diari 1918*. Només hi ha dues coses que entelen una mica la lectura de la seva obra poètica. Una és la recuperació, tot i que millorada, que Foix va fer de poemes antics que potser no hauria calgut salvar al recull *Desa aquests llibres al calaix de baix*, que va sortir com un afegit a les *Obres poètiques* del 1964. L'altra, és que alguns dels millors poemes de l'últim Foix, com «Tota amor és latent en l'altra amor» o la meravella absoluta «Tots hi serem al Port amb la desconeguda», hagin anat a parar a un altre calaix de sastre, la secció *Altres poemes* de l'*Obra poètica* definitiva, que els dilueix en un conjunt desigual en lloc de subratllar-los com el cim que són d'un dels grans poetes del segle XX.